

CADİ RÜZGARI

EARL VE MIRIAM SELBY

DOĞANIN ESRARENGİZ VE EN YIKICI KUVVETİ

Yılda beş on kez Amerika'da Los Angeles teknesinde (havzasında) güneş duman ve sis (smog) olmayan bir gök yüzünden geçer, sıcaklık aşağı yukarı 38°C yi bulur ve dağ yamaçlarında kalan son nem de emip götürür. Denizden gelmekte olan esinti artık esmez olur ve onun yerine kuzey doğudan tekneye doğru hareket eden hava geçer. Bunu hisseden insanlar derhal ihtiyatlı olmağa başlarlar. Zira sahne «Cadı Rüzgârı» için hazırlanmıştır ve o burada garip, önceden tahmin edilemeyen ve çoğun sonu ölümlerle biten dramını oynamaya başlar.

Bu cadı rüzgârı tek vuruşta 252 petrol delme tesisini yerle bir etmişti. Bir defasında da Los Angeles üzerine 14 milyar kilo toz yağdırmıştı. Gemiler demirlerini tarayarak alabura olmuşlar veya kıyıdaki kayalara çarparak parçalanmışlardı. Oyle kuvvetli hava akınları oluşuyordu ki, plânörler bunların etkisiyle 15-16.000 metre yüksekliğe çıkıyorlardı. O, havaya karşı fazla hassas olan insanlar üzerinde de müthiş etkiler gösteriyordu. Onlar sanki önceden algılanmadıkları bir felâket karşısında olduklarını hissediyorlardı. Deri gerginleşiyordu. Eski vuruklar yeniden sızlamağa başlıyordu, fakat rüzgârın asil etkisi çok daha yıkıcıydı, o şehri dünyanın en kritik yangın tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyordu.

Kaliforniya'da meteorologlar ona, bir dağ geçidinden korkunç, sesler çıkararak geçtikten sonra Santa Ana adını verirler. Aynı çeşit rüzgârları birçok yerlerde bulmak kabildir. Oregon Eyâletinin doğu rüzgârı vardır. Rocky dağlarının doğu kısımlarında, Wyoming'de ve Montana'da onu «chinook» adıyla tanırlar. Vent d'Espagne Güney Fransa'yı kasıp kavurur, Cantsbury kuzey batı rüzgârı da Yeni Zelanda'yı, Zonda da korkunçluğunu Arjantin'de gösterir. Bütün bu ve yöresel adlar taşıyan daha 20 başka çeşidinin bilimsel or-

tak adı Föhn'dür. Bu, bir dağı geçerken sıcak, kuru ve sert bir hal alan hareket halinde bir hava kitesidir.

Her yerde bu cadı rüzgârı kaprisli bir «süpürge sapı» kullanır. Bir Föhn bazan bir kaç saat bazan da bir kaç hafta sürebilir. Bir gelişinde dağ yamaçlarını kucaklar, öteki gelişinde ise, yeri havadan bombardıman etmeden önce saatte 120 kilometre hızla dağın tepesinin üstünden geçer. Bir defasında Avusturya'da Innsbruck şehrinde saatte 128 kilometre hızla 3,5 tonluk iki tramvay vagonunu raylarından çıkarmış, bir üçüncüsünü de tepe taklak etmişti. Hızı o kadar çabuk değişmektedir ki çok defa ölçü aletleri onun şiddetini ölçerlerken kırılıp parçalanmaktadır.

Her iki tarafta iki kilometre uzaklıkta hava tertemiz olmasına rağmen bunların arasında toprak ve çöp göze görünmeyen 30-40 metre yüksekliğinde «duvarlar» oluşurlar.

Rüzgârın en esrarengiz etkilerinden biride Avrupalıların «Föhn hastalığı» dedikleri şeydir. Onun kurbanları tipik olarak aksi, dengesi bozuk sinirli olurlar, isteksizlik, çöküntü ve düşüncelerini toplayamamak gibi bir sinir durumu içine düşerler. Avusturya, Almanya ve İsviçre'de antiföhn hapları vardır. Geçen yıl Münih'in Balneoloji (kaphçalarla tedavi) ve Klimatoloji (iklimle tedavi) Enstitüleri föhn karşı çok hassas olan 5.000 kişi üzerinde araştırmalar yapmıştır. Bunların % 30'u föhn'li hava sırasında karşılaştıkları korkularını gidermek için ilaç almaktadırlar.

Föhn'ün bu kötü etkisi bir efsane şeklini almış ve ineklerin az süt vermelerinin, endüstride üretimin azalmasının, tiyatrodaki sanatçıların, sınavlarda öğrencilerin başarısızlığının, barlardaki kavgaların, kocaların karılarını döğmesinin, intî-

har ve cinayetlerin bütün nedenleri bununla izah edilmeğe başlanmıştı. Kaliforniyanın ilk günlerinde olayın olduğu sıralarda föhn estiği takdirde avukatlar davalarını gördükleri suçlular için hafifletici sebepler isterlerdi.

Araştırma bu halk efsanesini doğruladı. Münih'deki bir fabrika hava koşullarıyla viziteye çıkan hastaların sayısı arasında iki yıl süreyle yapılan incelemelerde, rüzgârlı havalar da vak'aların arttığı saptanmıştır, cerrahi müdahale % 16 öteki tıbbî yardımlara ihtiyaç da % 20 artmıştır.

Batı Almanya'da Bad Tölz'de yapılan bir inceleme de ruhsal depresyon'dan şikâyet edenlerin sayısı föhn zamanlarında çoğalıyordu ve intiharlarda normale oranla biraz daha fazlaşıyordu. Çoğu zaman rüzgârla ilgili olan rahatsızlıklar önceden kendilerini gösteriyorlardı. İsrail bilim adamları bazı kimselerde baş ağrıları, solunum güçlükleri ve daha başka rahatsızlıkları, meteoroloji ölçü aygıtlarını orada Hamsin adını alan bu Akdeniz föhnünün oluşmasını saptamalarından daha on saat önce fark ediyorlardı.

Bu nasıl izah edilebilirdi? İsrail'in Hayfa Teknoloji Enstitüsünden Dr. Nathan Robinson bunun atmosferdeki elektrik dengesinin değişmesinden, pozitifden fazla negatif yük taşıyan atomların veya atom gruplarının oranındaki bir artıştan ileri geldiğini tahmin etmektedir. Bu parçacıklara iyon denir. Firçok yetkili bilim adamlarına göre, Dr. Robinson böyle diyor, negatif iyonlar insana iyi gelmekte pozitif iyonlar gelmemektedir. Örneğin Rus Araştırmacıları astma negatif yüklü havada tedaviye cevap vermektedir. Berkeley'de yapılan denemeler influenza ile başlamış fareler pozitif iyonların yoğunluğunda daha çabuk ölmektedirler.

Dr. Robinson iyon sayıcı aygıtlar kullanmak suretiyle Hamsin'in gelişinden 10-12 saat önce pozitif iyonlarda farkedilebilir derecede bir artış saptanmıştır, aynı zamanda bu hastaları da önceden uyarılmaktadır. Onun bundan çıkardığı sonuca göre, rüzgârın sıcaklığı, nemi veya hızı, diğer pozitif yüklerin fazlalığı bu cadı rüzgârının insanları hasta etmesine sebep olmaktadır.

İtfaiyeciler özellikle böyle bir rüzgârdan çok ıstırap çekmektedirler. Bu onların fazlasıyla havadan hassas olmalarından değil, onların rüzgârı izleyen kötü durumları çok iyi bilmelerinden ileri gelmektedir. Glarus adındaki İsviçre şehri

föhnünden çıkan bir yangından tamamiyeye yanmıştı. Birleşik Devletlerde 1933 yılında Oregon'da doğu rüzgârı büyük Tillamook yangınının yayılmasına 311.000 akr orman yanmasına sebep olmuştu. Los Angeles tekesinde 1900 den bu yana Santa Ana'nın 60 değişik yangının çıkmasında ilişkisi olmuştu. Bir iki yıl önce Santa Barbara yakınlarında binlerce akr orman yanmış, dört itfaiyecide vazife başında yanarak ölmüşlerdi.

Santa Ana yangınlarının birbirini izlemesindeki tuhaflık rüzgârın büyücü kuvvetinin önceden tahmin edilebilmesidir. Meteoroloji bakımından yüksek bir basınç alanı Pasifik veya Kanada'dan içeriye doğru Nevada-Idaho-Utah düzlüğüne yayılır; aynı anda Güney Kaliforniya kıyılarının ötesindeki basınç daha düşüktür. Dengeyi kurma yolundaki bitmez tükenmez çabasında doğa yüksekte aldığı havayı alçağı «doldurmak» için kullanır, böylece Santa Barbara'dan Meksika'ya kadar uzanan tekenin içinden geçen kuzeydoğu rüzgârını yaratır.

Genellikle Santa Ana'nın gazabı sonbahar ve kışın patlak verir, buradaki bitkiler kuraklığı yağlı bir madde salgılamak suretiyle atlattırır, fakat böylece de tutuşma kabiliyetlerini arttırır. Kasırga halindeki hızlı rüzgâr ise bir dakika içinde dönümlerce arazide alevlerin biden yerden fıskırmasına sebep olur. Hiç bir yerde bu kadar engebeli bir arazi, bu kadar kıymetli bahçe ve binaları bir araya toplamamıştır. 1961 de meydana gelen yangın 436 modern binayı kül yapmıştır.

1970 de cadı rüzgârı Los Angeles tekesinin bir kısmında saatte 115 kilometre hıza kadar çıkmıştır, havadaki nem % 2 ye kadar düşmüş, sıcaklık 18°C ye kadar yükselmiştir. İlk yangın emaresi Malibu İstasyonunun yakınındaki çöp yığınlarından çıkmış ve bir otomobil sürücüsü tarafından görülmüştür. Çok geçmeden Los Angeles'in kuzeyindeki kanyonlarda meydana gelen alevler bir kavnaçının hamlacından çıkan kıvılcımlar gibi etrafa yayılıyordu. Yanan çatılardan kopan tahta latalar 800 metre kadar uzaklara uçup gidiyordu. Binlerce yeni tutuşma noktaları vardı ve yanan alanın çevresi 200 kilometreyi geçiyordu. San Diego'da binlerce insan evsiz, barksız kalmışlardı. İtfaiyeye ait bir uçağın pilotu ölçtüğü hava hızının saatte 110 km. olduğunu ve şiddetli rüzgârın uçağını geriye zordadığını söylüyordu. 84 kilometre kadar

uzakta San Diego'nun üzerinde dev gibi gri-siyah bir bulut asılı duruyor, etrafa kül ve kurum saçarak insana «Pompei'nin son günlerini» hatırlatıyordu.

Rüzgâr duruncaya kadar sekiz gün geçti, ondört kişi ölmüştü. Los Angeles itfaiyesinin 300 personelinden üçte biri varalandı, 795 ev kül oldu, içlerinde cv-

lerinin üçüncü kez tekrar yanışını görenler vardı. Yanan emlakın bedeli 100 milyon doları geçmişti. Cadı rüzgârının kurbanı olarak 500.000 dönüm arazi tamamıyla çıplak kalmış ve üzerinde ne bir dal ne de yeşil bir leke-bulunmayan sonsuz tepelere eklenmişti.

READER'S DIGEST'ten

TAM BİR GÜVENLİK İÇİNDE DOĞUM YAPMAK

MADELEINE FRANCK

Doğum yapacak olan kadınlar şu sınırlı sorudan kendilerini kurtaramamaktadırlar: «Benden veya eşimden çocuğumuza kalıtsal bir hastalık geçme-yeceğine nasıl emin olabilirim?»

Bundan hiçbir zaman % 100 emin olamazsınız. Hepimiz hücrelerimizdeki kromozomlarda bulunan 30.000 gen'den birisi üzerinde bilinen 1.800 kalıtsal hastalıktan birinin sessiz işaretini taşıyor olabiliriz. Fakat bu kalıtsal hastalıkların hemen hepsinin çocuğa geçebilmesi hem annenin, hem de babanın hastalığın portör'ü (taşıyıcısı) olması şartına bağlıdır. Hatta o zaman bile her dört çocuktan ancak biri hastalığa tutulacaktır. Bazı iskelet kusurlarında, sağır-dilsizlikte, vücut veya ruhta çöküntüye sebep olan birçok hastalıklarda durum böyledir.

Bu kalıtsal hastalıkların sıklık derecesi bilinmektedir: Meselâ sağır-dilsizlikte her 3.500 çocuktan biri, muco-viscidosis'de (bronşların salgıladığı sıvının çok koyu oluşu ve ölüm tehlikesi yaratışı) her 2.500 çocuktan biri, fenilketonüri'de (besinde bulunan bir maddenin vücutta normal yakılamayışına bağlı bir zekâ geriliği) her 10.000 çocuktan biri hastalığa tutulmaktadır.

Bir çiftin dünyaya kalıtsal hastalığı olan bir bebek getirip getirmeyeceği önceden söylenebilir mi? Eğer söz konusu kalıtsal hastalık erkeğin veya kadının ailesinde henüz meydana çıkmamışsa söylenemez.

Ailede bir veya birkaç vak'a biliniyorsa bir dereceye kadar söylenebilir.

Bir adamı misal alalım — adı Pierre olsun —, bu adamın sağır-dilsiz bir erkek kardeşi var diyelim. Bu adam evlenip çocuk yaptıktan kaçınılmalı mıdır? Bir genetik (kalıtım bilim) uzmanı (ki şimdi üniversitesi olan şehirlerin hemen her hastahanesinde kalıtsal hastalıklar için danışma merkezleri bulunmaktadır) ona şunu söyleyecektir:

— İlk çocuğunuzun sağır-dilsiz doğması ihtimali ailesinde sağır-dilsiz olmayanlara göre 20 kat artmış bulunuyor: 3.600 de bir yerine 180 de bir şans.

Bir gün Pierre amcasının, teyzesinin, dayısının veya halasının kızı ile evlendi diyelim: şimdi tehlike 20 kat değil 150 kat artmıştır (3.600 de bir yerine 24 te bir) Biraz daha ileri gidelim: Çocukları birbiri ile evlenen iki kardeşin annesi ile babası da kardeş çocukları olsun (4 büyükanne ve/veya büyükbabanın paylaşılmış olması durumu) o zaman risk 12 de bire yükselecektir (bütün evlilerde görülmenin 300 katı).

Eğer Pierre henüz evlenmemişse yakın akraba ile evlenmekten kaçınılmalı mıdır? Evet, eğer bilgelik aşka üstün gelebilirse. Bu artık ona kalmış birşeydir. Şurasını iyi bilmek gerekir ki yakın akrabalar arasındaki evlenmeler çocukların kalıtsal bir hastalıkla doğması ihtimalini arttırmaktadır; ailemizde kalıtsal hastalık yok diyenlerde bile kalıtsal bir has-